

TÜRK DİLİ GRAMERİ

(OSMANLI LEHÇESİ) [1]

SÖZ GİRİMİ.

LİSANLARIN TASNİFİ BAKIMINDAN TÜRKÇE. UMUMİ
MORFOLOJİ VASIFLARI.

I. TÜRK - TATAR DİLİ.

1. Mukayeseli sarf, malûm birçok lehçe (idiome)ler içinde bir takım lisanî zümre veya ailelerin fark ve temyiz edilmesine yardım etmiştir.

Bu suretledir ki, Avrupa'da oturan kavimlerden hemen umumunun söylediği lisanlarda yapılan mukayeseli tetkikler neticesinde, bunların müşterek bir kütüğün dalları gibi bir takım zümrelere ayrılmış oldukları meydana çıkmıştır.

Hiç bir yazılı eser ile teyit edilmediği cihetle, hakkında sırf nazari malûmattan gayri elde mevcut birşey olmıyan bu müşterek lisana Hint - Avrupa lisanı deniliyor, ve bunu temsil eden başlıca şubeler hint - iranca, yunanca, italik, keltçe, cermence, balt - islavca, arnavutça ve ermenice isimlerini haiz bulunuyor.

Aynı zümre dahilinde lisanlar şubelenmekte devam edebiliyor. Bilhassa (italik şubesi lisanlarından biri olan) lâtincede böyle olmuştur: Bu lisandan fransızca, italyanca ve roman lisanları denilen diğer lisanlar türemiştir. Bu lisanlardan herbiri de bu defa sırasıyla bir takım lehçe veya mahallî kaba şiveleriyle (patois) görülüyor ki, onlar da aynı dal üzerinde biten yeni budaklara benzetilebilir.

GİRİM.

Şurası gözden uzak kalmamak lâzımdır ki, eski Türkiye lehçesine edebî tesiri büyük olan *Fars* lisanı, Hint - Avrupa lisanları ailesine ait

[1] «Osmanlı lehçesi» yerine «eski Türkiye lehçesi» tabiri de kullanılabilir. Umumi türkçeye (Türk dili) deyip, bugünkü Türkiye lehçesine (türkçe) diyerek bir tefrik yapmak ta mümkündür.

olup, hint - iranca şubesine dahildir; ve ahemenit (achéménide) kitabelerindeki eski farsça'nın yeni şeklini gösteriyor.

Diğer taraftan, ilimce sabit benzerlikler neticesinde yine, samî lisanlar ismi altında asurca, süryanice, ibranice, ve bhusus (Osmanlı lûgatının pek büyük bir miktarda kelime aldığı) arapça gibi bir sürü lisanın birbirlerine yaklaştırılması mümkûn olmuştur.

Şimdiye kadar az veya çok tetkik edilen diğer zümreler de yavaş yavaş umum arasından sıyrılıp çıkıyor. Yeni yeni akrabalıklar seziliyor, keşfediliyor ve gerçekleşiyor.

Bu suretledir ki, 19 uncu asrın ilk yarısından itibaren Türk-Tatar lehçelerinin diğer lisanlarla bir takım benzerlikler gösterdiğine bakılarak, İran'ın şimalindeki memleketlere eski bir Fars tabiriyle Turan denilmesinden istifade edilmiş, ve bunlar turanca lisanlar ismiyle zümrelenmekte acele edilmiştir. Bu zümreye Fin-Ugur (finno-ougrienne), Samoyet, Türk-Tatar, Mogol, Tunguz ve hattâ Japon ile Mançu lisanları ithal edilmiştir.

Bu zümre sonradan Ural-Altay ismiyle ifade edilmiştir; hakikaten de böyle iki şubeye ayırmak ihtiyacı hiss olunmuştur: 1° Fin-Ugur lisanlarını ihtiva eden Ural şubesi ki, başlıcaları fince (Finlandiya dili) ve macarcadır; buna samoyetçeyi de bağliyorlar; 2° Altay şubesi ki, Türk-Tatar, Mogol ve Mançu lisanlarını ihtiva ediyor.

Şimdi bu iki zümreyi de ayırıyorlar. Macaristanlı ve Finlandyalı âlimlerin son zamanlardaki mesaisi sayesinde Fin-Ugur lisanlarının mukayeseli sarfı büyük hatlariyle tanınmış oldu. O vakittenberi türkçe ve macarcada sezilen müsterek unsurların, olsa olsa oldukça eski bir zamanda yapılan kelime alış verişinden gayri birşey göstermedikleri gerçekleşti.

Altay zümresine gelince, mantikî bir mukayese ameliyesiyle umumî bir Türk-Tatar lehçeleri sarfı çıkarılmadıkça, bu zümrenin, daha mahdut olmakla beraber pek muvakkat bir kıymeti haiz olmaması mümkûn değildi.

Mösyö Radlof'a nazaran (Şimalî Türk dillerinin fonetigi - *Phonetik der Nordlichen Türksprachen*, Lâyipzig, 1883, s. 280 ve mabaadi), Türk lehçeleri şu suretle zümrelenmek icap eder :

I. Şark lehçeleri : Asıl Altay lehçeleri (Altay, Teleut) ; Şimalî Altay lehçeleri (Lebed lehçesi, Şor lehçesi) ; asıl Abakan lehçeleri (Sagay, Koybal, Kaçınça yahut Kaça lehçesi) ; Kızıl yahut Yus lehçesi (Abakan lehçeleriyle ilgilidir) ; Karaba lehçesi, Küerik (yahut Çuhm) lehçesi ; Soyot lehçesi, Karagas lehçesi ; Uygur lehçesi.

II. Garp lehçeleri : Kırgız lehçesi (Kara Kırgız, Kırgız Kazak ve Kara Kalpak) ; İrtiş lehçesi. (Turalı, Kordak, Tobolsk lehçesi, Tiymen lehçesi) ; Başkır lehçesi (ova Başkırı, dağ Başkırı) ; Volga lehçeleri (Mişer lehçesi, Kama lehçesi, Simbirsk lehçesi, Kazan lehçesi, Belebey lehçesi, Kasimof lehçesi).

III. Merkezi Asya lehçeleri : Tarançı lehçesi ; Hanı lehçesi ; Aksu lehçesi ; Kâşgar lehçesi ; Yarkend lehçesi, Çağatay lehçesi (Şimali Sart lehçesi, Hokant lehçesi, Zereşan vadisi Özbekleri lehçesi, Buhara lehçesi. Hiyye lehçesi).

IV. Cenup lehçeleri : Türkmen lehçesi ; Azerî (yahut Azerbaycan lehçesi) ; Kafkas lehçeleri, Anadolu lehçesi (Hudavendigâr lehçesi, Karaman lehçesi) ; Kırım lehçesi, Osmanlı (yahut Türkiye A. U. E.) lehçesi.

Bu saydığımız lehçeler nisbeten birbirlerine çok benzerler: Türk dilleri birbirlerine nisbetle Avrupa lisanlarınınkinden daha az tekâmül etmiştir. Asıl söylemek lâzımgelirse, bunlar lisandan ziyade lehçelerdir. Bununla beraber arapça ve farsçadan da alınma birçok kelimeleriyle büyük bir kıvraklığı haiz edebî bir alete sahip olan Türkiye Türklerinin tekellüm vasıtasına lisan unvanını vermemek kabil değildir.

Yalnız yukarıdaki cetvelde esasen gözükmeyen «Yakut» ve «Çuvaş» lehçeleri pek şaşırtıcı vasıflar gösteriyor.

Türk-Tatar kavimleri — Türk-Tatar lisanlarını söyleyen muhtelif kavimler hep sarahtane taayyün etmiş etnik (ethnique) zümreler teşkil etmiyorlar. Aşağıda coğrafi tevezzülerine göre (merbut haritaya bakınız) kavimlerin cetveli gösterilmiştir. Rakamlı işaretler Rusya Türkleri için, 1905 te Sen-Petresburg'ta N. Troiçki tarafından neşredilen 1897 nüfus sayımı umumî hulâsasından, diğer memleketler için de 1896 da *Jivaita Starina*'da neşredilen M. Aristof'un mesaisinden iktibas edilmiştir.

I. SİBİRYA VE MOGOLİSTAN TÜRKLERİ [1].

1. Yakutlar ve Dolganlar (harita : 1)	227,384
2. Altay Türk-Tatar aşiretleri : Asıl Altay Tatarları (Harita : 2 ^a) ; şimali Altay yahut Kuzneçkiye Tatarları (Yenisey ve yukarı Ob havasisi (harita : 2 ^b) ; Abakan Tatarları (harita : 2 ^c).	210,154
daha fazla tafsilât için yukarıdaki Şark lehçeleri cetveline bakınız.	
3. Barabalar (harita : 3 ^a) ve garbî Sibirya Tatarları, İrtiş ve Tobol havasisi (harita : 3 ^b)	45,000
4. Rusya ve Çin Oranha yahut Soyotları (harita : 4), takribî olarak	

II. ORTA ASYA TÜRKLERİ.

1. Kırgız Kazaklar (Harita : 5) :		
a. Rusya Kırgız Kazakları	3,787,222	
b. Hiyye ve Buhara Kırgız Kazakları	44,000	
c. Çin Kırgız Kazakları	101,000	
Yekûn	<u>3,932,222</u>	3,932,222
d. Kıpçaklar (harita : 6)		7,607
e. Kara Kalpaklar ki yine Özbeklere bağlayolar (harita : 7)		104,274

[1] Bütün bu listedeki malûmat, müellifin sonradan neşrettiği bir eserde tadil ve ikmal suretiyle ayrıca verilmiştir. Bu eser için raporunde bahsettiği üzere başkaca vereceğini vedettiğini muaddel yazılar elde edilememiştir. A. U. E.

2. Kara Kırgız yahut Burutlar (harita : 8) :

a. Rusya'da	201,682	
b. Buhara ülkesinde	4,000	
c. Çin'de	10,000	
Yekûn	<u>215,682</u>	216,682

3. Türkmenler (harita : 9):

a. Rusya Merkezî Asya'sında	248,767	
b. Hiyye ve Buhara beyliklerinde	203,750	
c. Efganistan ve İran'da	80,000	
d. Kafkasya'da	24,522	
h. Avrupa Rusya'sında	281,357	
Yekûn	<u>838,396</u>	838,396

4. Özbekler (harita : 10):

a. Rusya Merkezî Asya'sında	726,534	
b. Hiyye ve Buhara ülkelerinde	1,257,500	
c. Efganistan'da	200,000	
Yekûn	<u>2,184,034</u>	2,184,034

5. Sartlar (harita : 11):

a. Merkezî Rusya Asya'sında	968,655	
b. Buhara ülkesinde	700,000	
c. Efganistan'da	100,000	
Yekûn	<u>1,768,655</u>	1,768,655

6. Şarkî Türkistan Türkleri (harita : 12):

a. Kolca ve Çin Türkistanı Türkleri	1,050,000	
b. Rusya Türkistanında yerleşen Tarañçılar	56,469	
c. Rusya Türkistan'ında yerleşen Kâşgarlılar	14,938	
Yekûn	<u>1,121,407</u>	1,121,407

7. Kansu Türkleri (harita : 13) Salarlar ve Sarı Uygurlar ; Maloff'a göre bu sonuncuların miktarı

2,000

8. Avrupa Rusya'sından ve Sibiry'a'dan Rusya Merkezî Asya'sına hicret eden Tatarlar

60,197

9. Rusya nüfus tahririnde etnografik vasfı tayin edilemiyen Merkezî Asya Türkleri

439,930

III. CENUBUGARBÎ VE MAVERAYI KAFKAS (CENUBÎ KAFKAS) TÜRKLERİ.

1. Türkler yahut evvelce Osmanlı Türkleri denilen Türkiye Türkleri (Küçük Asya ve Balkan'larda) (Harita: 14): Takribî olarak

10,000,000

2. Rusya'da yerleşen Türkiye Türkleri, hemen hepsi (142,676) sı Maverayı Kafkas'ta (harita: 14)	153,032
3. Maverayı Kafkas Tatarları (Azerbaycanlılar), (harita: 15)	1,475,553
4. İran Türkleri (Azerbaycanlılar), (harita: 15)	2,000,000
5. Karapapahlar (harita: 16)	29,902

AVRUPA RUSYA'SI VE ROMANYA TÜRKLERİ.

1. Şimali Kafkasya Türkleri:	
a. Karaçaylar (harita: 17)	27,223
b. Kumuklar (harita: 18)	83,408
c. Kara Nogaylar (harita: 19)	64,080
d. Kabarda yahut dağ Tatarları (Gorskiye): Urusbiler, Balkarlar, Hulamlar, ilâh. (harita: 20)	34,232
Yekûn	<u>208,943</u>
	208,943
2. Ural Türkleri:	
a. Başkır (harita: 21)	1,321,363
b. Meşçeriyaklar yahut Mişerler (harita: 21)	53,847
c. Tepterler (harita: 22)	117,734
Yekûn	<u>1,492,944</u>
	1,492,944
3. Volga ve Kırım Türkleri:	
a. Kazan, Simbirsk, Saratof, Astrakan, Panza, Tambof Riyazan, Nişni Novgorot vilâyetleri Tatarları (harita: 23)	1,755,637
b. Kırım Tatarları (5,600 ü Karnitler) (harita: 25)	196,854
c. Çuvaşlar (harita: 24)	843,755
4. Besarabya Gagauzları (Hıristiyanlaşmış) (harita: 26)	55,790
5. Dobruca Nogayları yahut Çıtaklar (harita: 27) takribî olarak	40,000
Umumî yekûn	<u>29,490,352</u>

Bunların hemen hepsi islâmdır. (Rusya'da müslümanlar yüzde 89,52; ortodokslar %10,05; şamaniler %29; Karaitler %7; Museviler %4; Budiler %1, Gregoriyenler %1; ve raskolnikler %1 dir).

Asıl Türkiye Türklerinden maada küçük Asya (Anadolu) da İzmit, Bursa, Sivas, Diyarbakır, Musul, İzmir ve Adana vilâyetlerinde Türkmenler bulunur. Son iki vilâyette yine Yörük denilen aşiretler vardır. Sonra Türkiye'nin Balkan'larda kaybettiği vilâyetlerden ve Dobruca'dan miktarı gittikçe artan *muhacirler* (göçmenler) gelip Anadolu'da yerleşmektedir.

Karaman rumları Türkiyede iken türkçe konuşurlardı; bunlardan 7752 miktarı Rusya'nın Ekaterinoslav ve Torit vilâyetlerinde yerleşmiş olup türkçe söylerler. Birçok Ermeniler (bilhassa vaktiyle Maraşta'kiler) kendi ana lisanelerinden üstün olarak türkçeyi kullanırlardı,

II. TÜRK - TATAR DİLLERİNİN MORFOLOJİ [1] VASIFLARI.

3. Lisanların, bahsettiğimiz üzere biribirinden doğup teselsül etmesi üzerine kurulmuş tasnifinden ayrı diğer bir tasnifi daha vardır ki, yalnız gramer bünyesinin benzerliklerine, «morfoloji» nin umumî vasfından çıkarılan mütalealara istinat eder.

Bu bakımdan, meselâ tek heceli (monosyllabique) lisanlar Çince tibetçe, annamca, ilâh); insırafî (à flexion) lisanlar (Hint-Avrupa, Samî), ve sonra *iltisakî* (bitişken — aggluttinant) lisanlar tefrik edilir ki, bu sonuncu lisanlar son derece şamil bir zümre olup, iki evelkiler içinde tasnif edilmiş büyük miktarda birçok lisanlar (bu arada Türk - Tatar dilleri) da buna dahildir.

Bu tasnifin sıhhati az olduğu için, tasdik ve ayırt edilmesi hakkında serde dilen mütaleaları bildirmekten ise, türkçenin, menus olduğumuz Hint-Avrupaî lisanlarıyla mukayesesinden hâsıl olan neticeye göre, morfolojisinin umumî vasıflarını birkaç kelime ile göstermeği daha üstün bulduk. (Amelî sebepler dolayısıyla burada kullandığımız misaller asrımız lisanlarından alınmıştır.)

4. *Kelimenin bina (yapı) unsurları* — Türkçede, Hint - Avrupa lisanlarında olduğu gibi, kelime içinde şu bina unsurları ayırd edilebilir:
Cezir (racine) + lâhika (suffixe) + münteha (désinence),

[1] Bu kelime lûgat manasıyla yunanca (morphé = şekil ve logos = kelâm, bahis) kelimelerinden terkip edilmiş bir isim olup «şekiller bahsi, şekliyat» demektir. (İsim veya fiil olan) kelime şekillerinin ifade edecekleri münasebetlere göre uğradıkları değişikliklerden bahseden gramer kısmıdır ki bizim evvelce sarf (bu kelime, evvelce bulunulan hal ve vaziyetten ayrılmak demektir) dediğimizdir. Morfoloji, sesleri ses olmaları itibarıyla değil, gramerce ifade ettikleri mana itibarıyla mütalea etmek cihetinden fonetik (sesler bahsi, savtiyat) tan-ayrılır. Meselâ kavuk kelimesi eski türkçenin bir kag. vuk (içi boşalmış) aslından gelmiş olması meselesi fonetik bir cihettir. Fakat bu kelimenin lar katımıyla (kavuk, lar) suretinde cemilenmiş olacağı meselesini itibara aldığımız zaman morfoloji sahasına girmiş oluruz.

Bu böyle olunca morfoloji kelimelerin hem türeme (dérivation) ve bitişirme (terkip composition) yollarıyla teşekkülleri bahsini, hem de tema (thèmes) larını isim, fiil ve saire olmak üzere aldıkları münteha, alâmet (désinence) lerle uğradıkları değişiklikler bahsini ihtiva eder. Bu iki bahisten birincisi iştikak (étymologie) adını almış, morfoloji ise çok kere ikincisine tahsis edilmiştir. (İsim ve fiillerin sigalanması, insıraf ve tarifler buna dahildir.)A.U.E.

1°. *Gezir* (kök) manayı havi esaslı bir unsurdur. Kelimenin asıl mayası, çekirdeği demek olan *fikri* ifade eder ki, buna ilâve olarak yüklenecek malûmat, yine gelüp onun etrafında kümelenir.

2°. *lâhika* (ek), cezrin manasını başkalaştırır. Bu, ikinci derecede manacı (sémantique) bir unsurdur ki, *türeme* (derivé)[1] kelimeler teşkiline yarar:

MI.: *aim - able* (sevimli).

3°. *münteha* (sonuç), (esasında morfolojik olan) *halis şekil* unsurudur ki, kelimelerin bir kelâm kısımlarından olmaları itibariyle aralarında var olan *münasebeti* işaret eder:

MI.: *aim - ons* (sevelim).

5. Türk dilleriyle Hint - Avrupa lisanları arasında kelimenin bina unsurları bakımından mevcut olan farklar şunlardır:

1°. Hint - Avrupa *cezri* alelâde, münferit bir halde mevcut değildir: Hemen daima, bir lâhika yahut bir münteha ile veyahut bu iki unsurun birden her ikisiyle beraber bulunur.

MI.: *pren - (cur).*
ven - (ir).

Türk cezri böyle değildir. Her Türk cezrinin münferit bir halde görünmesi ve hiç bir lâhika veya müntehanın yardımı olmadan morfolojik bir vazife görmesi mümkündür; (bu bapta bak § 133).

MI.: *Vér* (emir sıgasının müfret muhatabı).

6. — 2°. Türkçede sonekleme (suffixation), türeme kelimeler teşkil edebilmek için yegâne tarzıdır. Hint - Avrupa dillerinde de aynıyle böyle idi; fakat daha yeni olan Hint - Avrupa lisanları önekleme (prefixation) ile de türeme kelimeler teşkil ediyorlar. Türkçede hiçbir zaman önekleme yoktur, *türkçe* bir kelimenin başında bulunan unsur, ister istemez *cezirdir*.

7. — 3°. Türkçe *müntehalar*, gramer özellikleri (catégories grammaticales) denilen kaçlık (kemiye = nombre), kız erlik (keyfiyet = genre), kimselik (şahıs = personne), olgu (haliyet = cas), ilâh gibi birçok fikirleri hep birden ifade eden Hint - Avrupa dilleri müntehalarından farklıdır.

[1] Burada verdiğimiz misaller, esasen itibaridir. «Cezir» kelimesinin kullanışı da böyledir. Fransız lisanı, bizzat müşterek ve umumî Hint - Avrupa dilinden pek farklı olan bu lâtinceye göre okadar tekâmül etmiştir ki, bunda hakiki olarak *cezir* bahis mevzuu olamaz. Fakat bu tabir kelimenin manacı (sémantique) olup teşkilci (formatif) olmayan unsurunu bildirmek üzere az da elverişli değildir ki, esasen biz türkçe kelimelerde bu tabiri işte bu kavram (accéption) ile kullanıyoruz. (§ 130) Y. Deny.

Türkçede bir münteha, bir defada bu fikirlere ancak bir tanesini ihtiva eder.

Lâtincede meselâ ikinci insıraf (déclinaison) lu isimlerdeki muzafünileyh müfredinde-*i* müntehasıyla: *domin-i* suretinde, ve cem'inde- *orum* müntehasıyla: *domin-orum* suretinde gösterilir. Yani - *i* müntehası kendi nev'inde hem (muzafünileyh) haletini, hem (*müfret*) kemiyetini birden işaret eder. Hep birden hem *muzafünileyh* hem *cem'i*, gösteren - *orum* müntehasında da aynı hal vakidir.

Türkçede bilâkis muzafünileyh yegâne bir münteha: ($\hat{a} = i\tilde{n}$) ile gösterilir ki, bu yalnız haliyet fikrini gösterir, ve hem müfret hem cemi için farksız kullanılır. Kelimeye kemiyet (cemi,) fikri verilmek istenildiği zaman bir (-*ler*, -*lar*) lâhikasına müracaat edilir ki bu, muzafünileyh müntehasının evveline getirilir. Meselâ (ev), müfret muzafünileyhte (ev-*iñ*); cemi, muzafünileyhte (ev-*ler-iñ*) şeklini alır. Bu morfem (morphème)ler kümelenmesi Türk-Tatar dillerinin ve umumiyetle iltisakî lisanların en bariz mizaçî (caractéristique) vasıflarından biridir. Bu haller, bazan böyle son derece uzun kelimeler teşkiline meydan verebilir:

MI. : *İl. iş. tir. il. eme. miş. mi. ydi.*

8. — *Fonetik değişmeler.* — Türk kelimesinin teşkilci unsurları, nisbeten sabit bir manzara gösterir.

Bu unsurların maruz oldukları ses değişmeleri Osmanlı türk lehçesinde (bilhassa Osmanlı Edebiyat lehçesinde) pek az bir şeyden ibaret kalır. En mühimleri vokallerdeki ahenk kanunundan ileri gelenlerdir. (§ 136 ve mabaadi. Boğuk "sourde," ve çınlak "sonore," konsonlar arasındaki bazı becayiş "mutation," lara da bakınız; bakınız § 169 ve mabaadi, ve § 176 ve mabaadi. Yine bakınız § 185 ve mabaadi.

Münavebe (geşiklenişler=alternances) lere gelince, bunlar eski Türkiye türkçesinde hemen de istisnaidir. Bir misali 156 ncı bentte (muzaaf veya münavebeli vokalleme lâhikaları) nda görülür.

Hint - Avrupa lisanlarında, bilhassa münavebe örneklerinin nihayetsiz derecede çok değişken olduğu fransızcada ise bu, büsbütün başkadır. Meselâ « -dre » ile nihayetlenen fransızca kelimeler, mastar ile müştereke (participe) arasında bir sürü tebadüller gösterir:

1. fendre - fendant., tendre - tendant, ilh.,
2. ceindre - ceignant., teindre - teignant, ilh.,
3. prendre - prenant,
4. moude - moulant,
5. absoudre - absolvant,
6. coudre - cousant,

9. Bu farkın belli başlı bir ehemmiyeti vardır. Çünkü nihayet bu, türkçenin lehine olmak üzere, onun iki esaslı mizacını: lisanın morfoloji sisteminin şeffaflığını, ve gramerinin kıyasliliğini doğurmuş oluyor.

1° *Morfoloji sisteminin şeffaflığı.* — Kelimenin teşkilci unsurları görünüşteki sabitliklerini, nisbî değişmezliklerini o kadar muhafaza ederler ki, bu sayede her zaman onları parçalamak, meselâ mihanikî bir surette birbirinden bir çizgi ile ayırmak kolaydır. (Ve bu gramer için kabul edilen transkripsiyonda daima bu tarza müracaat edilecektir).

Türkçe kelimeler, adeta mozayikler, bitişivermiş, birbirine yapışmış (agglutiné) unsurlar mecmuası gibidir.

(Bununla beraber 162 bendin ihtarında vokaller ahenk kanununun bu hususta icap ettirdiği mülâhazalara bakınız; yine 130 uncu bende de müracaat.)

Türkçe kelimenin muhtelif morfem [1] lerle bu parçalanmak hassasını muhafaza etmesine daha çok sebep olan bir şey de, cezrin evvelce görüldüğü üzere (§ 5) kendiliğinden bir manayı haiz olabilmesidir.

Fransızca kelimenin yapısı ise bambaşkadır: O, bir malgamaya yahut bütün cüzüleri birbirini tutan, birbiriyle mütesanit olan canlı bir uzviyete kıyas edilebilir.

2° *Gramerin kıyasliliği.* — Osmanlı türk lehçesinde müstesna nadirdir. Hakikatte her istisna, hususî bir münavebeye delâlet eder. Halbuki bu münavebelere türkçede pek seyrek tesadüf edilir.

Türkiyâ lehçesinde yalnız bir tasrif (conjugaison) sureti olduğu gibi, yalnız bir insıraf (déclinaison) sureti vardır.

Bu kıyaslilik büyük miktarda lâhikalarla bunların yayılmalarından ileri gelen, yine oldukça büyük miktarda mürekkep (binişik) sigaların mevcut olmasına mâni değildir.

İHTAR: 1. — Türkçede her gramerce değişme için bir lâhika getirilmek icap eder. Bu sebeple:

HAL	MAZI
je viens	je vins

gibi fransızca'ninkilerle, yahut:

I come	I came
--------	--------

[1] Morfem, bir kelimenin manasını başka bir biçime koyan her bir gramer unsuruna derler (J. Deny). Morfemler yeni yeni kelime kalıpları (sigalar = kuyumlar) dökmeğe yarayan vasıtalarlardır. İster isim, ister fiil her nevi sigâ bunlarla yapıldığı için, bunlar sigâlık, kuyumluk) demektir. Şu halde (morfoloji) tabiri (sigâlanış = kuyumlanış, yeni kalıp ve şekillere dökülüş, kuyumlama bahsi) demektir. [yk. dilimizde kuyumcu = isagacı]..

gibi ingilizceninkilerle mukayese edilebilecek münavebeler Osmanlı türkçesinde olamaz. Türkçede icabında her bir hale göre ayrı bir lâhika gelir:

gel-dim gel-iyor-um.

Bütün Türk morfolojisi, lâhikalar, ve yalnız lâhikalar üzerine kuruludur. (Bunda biz kelimelerin, daha ziyade sentaks ile ilgili olan kelâmdaki *mevki* ini itibara almıyoruz.)

Türk gramerini öğrenmek, bu lisanla kullanılan lâhikaların istimalini öğrenmek demektir.

İHTAR. 1 — Türkçe, sentaks bakımından fransızcadan hissedilir bir surette farklıdır. Bu fark, bilhassa rabıt edatlarına hacet bırakmayan filin pek zâhır olan ismî tabiatından [bakınız. § 599], ve türkçede her tâli unsurun cümlede aslî unsurdan evvela getirilmesi kaidesinden [ki bu fransızca tarzın tamamen zıddıdır, bakınız § 1063] ileri gelir.

Gramerce alâkalarda ismî meşhumun hâkim oluşu türkçede haddi zatında, gramer özellikleri fikrinin müşahhas (concret) mizacı neticesidir. [Bakınız § 193, 198, 199].

Mecburî olarak pek umumî bir surette gösterdiğimiz bu seçkin mi-zaçlar, bir taraftan türkçenin dahil olduğu iltisakî (bitişken) lisanlar, diğer taraftan osmanlıca ile meşgul olanları bilvasıta alâkadar eden başlıca farsça ve arapçanın mensup olduğu bükünlü (à flexion) lisanlar arasında gösterilen farkı anlatmaya kâfidir.